

tertiis detulit: qua Æsopus histrio (a) ex avibus A ejusdem pretiositatis, ut canoris et loquacibus quibusque, (b) centum (1) millium patinam confiscavit. Filius ejus post tale pulpamentum potuit sumptuosius esurire: margarita namque vel ipso nomine pretiosa delansit, credo ne mendicis patre cœnasset. Taceo Neronis et Apicis et Rufos: dabo catharticum impuritatis Scauri, et alex Curii, et vinolentiæ Antonii: (c) et memento istos interim ex multis togatos fuisse. Quales apud pallium? Haud facile has purulentis civitatis quis eliciet, et exsuppurabit (2), ni sermo palliatus.

CAPUT VI.

Sermone, inquit, me suscisti, medicamine sapien- B tissimo. Verum, et si eloquium quiescat aut infantia subductum aut reverendia retentum, nam et elinguis philosophia vita contenta est, ipse habitus sonat. Sic denique auditur philosophus, dum videtur. De occurso meo vitia suffundo. Quis

non æmulum suum cum videt, patitur? Quis oculis in eum potest, in quem mentibus non potest? Grande pallii beneficium est, sub ejus recogitatu improbi mores vel erubescunt. Viderit nunc philosophia quid prosit: nec enim sola mecum est. Habeo et alias artes in publico utiles. De meo vestiuntur et primus informator literatum, (d) et primus edomator (3) vocis, (e) et primus numerorum arenarius, et grammaticus, et rhetor, et sophista, et medicus, et poeta, et qui musicam pulsat, (f) et qui stellarem conjectat, et qui volaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. Plane post romanos equites, verum et (g) accendones, et omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit, a toga ad pallium, sed ista pallium loquitur. At ego jam illi etiam divitiæ sectæ ac disciplinæ commercium confero. Gaude, pallium, et exulta, melior jam te philosophia dignata est, ex quo christianum vestire cœpisti.

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Sexcentorum Fran.
(2) Exvaporavit Fran.

- (3) Edodator Venet.

COMMENTARIUS.

assibus permutari cœpit, qui duobus tantum assibus et semisse olim permutabatur. SALM.

(a) *Ex avibus canoris et loquacibus.* Cantu aliquo aut humano sermone vocalibus, Plinius. RIC.

(b) *Centum millium patinam confiscavit.* Centum millia in confiscato habuit, quæ pro patina illa numeraret. RIC.

(c) *Et memento istos interim.* Omnino legendum, sicut edidit Rhenanus: *Et memento istos interim ex multis togatos fuisse; qualis apud pallium haud facile. Has purulentis civitatis quis eliciet et exsuppurabit ni sermo palliatus.* RIC.

CAP. VI.—(d) *Et primus edomator vocis.* Edomatores vocis de phonasco accipiunt, non recte, nec enim phonasco pueros olim dedisse operam crediderim, inter prima illa rudimenta literarum, nisi si qui

cantores tragici vellent esse aut comædi. SALM.

(e) *Et primus numerorum arenarius.* Arithmeticum significat varias numerorum compositiones in abaco pulvere consparso discipulis suis monstrantem. RIC.

(f) *Et qui stellarem conjectat.* Stellarum interpretis lib. I de Cultu fœm. RIC.

(g) *Accendones.* Sic habent veteres libri. Accendones dicit lanistas, qui gladiatores ad certamen accendunt. Sic Laberius appetones dixit, qui alienum appetant; eademque forma Varro comedones; Ammianus Marcellinus, reposcones. Sed cur non accedones Septimius dixerit parasitos; qui etiam invocati accedere solent? Nam et adserla dicuntur et scurræ. SALM.

APPENDICES

AD GENUINA Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI OPERA.

Appendix prima.

CARMINA TERTULLIANO ADSCRIPTA.

Inter eruditos, nemine refragante, hodieum receptum est supposititia esse ac perperam Tertulliani nomen præ se ferre, carmina quæ in operum ejus libro Pamelius inserenda censuit. Sic, inquit Lumper, quinque libri contra Marcionem carminibus conscripti, Tertulliani non sunt. 1° Indignos namque esse tam præstantis ingenii viro, satis evincit *stylus, toties violatæ prosodiæ reus, toties rebus tractandis impar, toties telis in hostem stringendis hebes.* 2° Tertullianus ipse lib. I contra Marcionem, cap. 1, secundo

D ac tertio, adornatum a se opus contra illum hæresiar- cham præfatur, ac deinde pleniore compositione rescissum: certe eodem orationis genere opus illud reseris um est, quo properatum fuerat. Cum itaque opus contra Marcionem, quo priorem compositionem Tertullianus rescidit, sit disputatio, non poema; sequitur et prius opus a. s. p. a. t. i. o. n. e. m. fuisse properatam, non poeticam luctorationem. 3° Versus illi fuerunt a Fabricio, unius codicis, ignoti quidem et obscuri, auctoritate, Tertulliano inscripti. 4° Tertullianum

rire est solutum. Id ex uno circumjectu licet equidem nusquam inhumano, ita omnia hominis simul contegit. Humerum velans exponit vel includit, ceteroquin humerum adhæret; nihil circumfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile se e regit, facile reficit: etiam cum exponitur (1), (a) nulli cruci (2) in crastinum demandatur. Si quid interulæ subter est (3), vacat zonæ tormentum: si quid calceatus inducitur, mundissimum opis est: aut pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis. Hæc pro pallio interim, (b) quantum nomine comitiasti (4). (c) Jam vero et de negotio provocat. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ deo: nulli officio advigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria observo: (d) canales non odor, (e) cancellos non adoro, subsellia non contundo, jura non conturbo, causas non elatro, non judico, non milito, secessi de populo, (f) in me unicum negotium mihi est, nisi aliud non curo quam ne eurem. Vita meliore magis in successu fruare quam in promptu, sed ignavam infamabis (5). Scilicet patriæ et imperio, rei que vivendum est. Erat olim ista sententia. Nemo alii nascitur moriturus sibi. (g) Certe cum ad Epicuros et Zenonas ventum esset, sapientes vocas, totum quietis magisterium, qui eam summæ atque unice voluptatis nomine consecravere. Tamen propemodum nihil quoque licebit in

A publicum prodesse. Soleo (h) de qualibet margine vel ara medicinas moribus dicere, que feliciter publicis rebus, et civitatibus et imperiis bonas valetudines conferent, quam tuæ opere. Quippe (i) si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempublicam, quam lorice. Atquin nullis vitis adolor, nullis veternis parco, nulli impetigini. Adigo cauterem ambitioni qua M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: quas bis tantum Asinius Gallus pro mensa ejusdem Mauritanæ numerat. Item quantis facultatibus æstimavere ligneas maculas! item qua lances centenarii ponderis Sulla molitur! Vereor sane ne parva sit ista trutina, cum Drusillanus, equidem servus Claudii, (j) quingenariam promulsidem ædificat, superscriptis fortasse mensis necessariam, cui si officina B extracta est, debuit et triclinium. Immergo æque scapellum acerbitati ei qua Vedius Pollio servos murænis invadendos objectabat. (k) Nova scilicet sævitia delectato (l) terrenæ bestię, et edentulæ, et exunguis, et excornis, (m) de piscibus placuit feras cogere, utique statim coquendis, ut in visceribus earum, aliquid de servorum suorum corporibus et ipse gustaret. Præcidam gulam, qua Hortensius orator primus pavum cibi causa potuit occidere: qua Ausidius Lureo primus sagina corpora vitavit, et (n) coactis alimentis in adulterinum provexit saporem: qua Asinius Celer (o) nulli unius obsonium sex ses-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Reponitur *Fran.*
(2) Cippo *Fran.*
(3) Super est *Fran.*

- (4) Concitasti *Fran.*
(5) Sed ignava infamique *Fran.*

C

COMMENTARIUS.

(a) *Nulli in crastinum cruci demandatur.* Idem est quod supra dixit. Nullis forcipibus assignatur custodibus. *Ric.*

(b) *Quantum nomine comitiasti.* Quantum mihi pallii nomine in comitio exprobrasti. Incomitiare dixit Plautus in *Curculione*, et opposuit inforare, obsceno sensu. *Ric.*

(c) *Jam vero et de negotio provocat.* Pallium deinceps loquitur, vel potius philosophus in pallio. *Ric.*

(d) *Canales non odor.* Prima editio Rhenani, *canales non adoro.* Recte emendavit Salmastius, *Odoro*: Canales forenses dieti auctore Festo, quod, circa canales fori consisterent. Verum hæc de foro, ubi mercimonia emuntur vendunturque. *Ric.*

(e) *Cancellos non adoro.* Proba forsane lectio, nescio tamen an pariter legi posset *non adorior.* Nam ausidii dum causam suscipiunt et sistunt se apud D iudices, cancellos dicuntur adoriri. *LE PR.*

(f) *In me unicum negotium est.* Totus in eo sum, ne quid peccem. Satis negotii mihi circa meipsum. Sic ille Epicteticæ sapientiæ studiosus, cavendum sibi esse novit a semetipso, tanquam ab inimico et insidiatore, *ὅτι τε ἴδω, ὡς ἐχθρὸν ταῦτ' ἐκ παραπάσσει, καὶ ἐπιβουλον.* *Ric.*

(g) *Certe cum ad Epicuros, etc.* Meminisse oportet attentum lectorem pallium Cratetis, hoc est, cynicum ista loqui, non christianum. *SALM.*

(h) *De qualibet margine vel ara.* Nempe hic in pallio loquitur philosophus, non christianus. Non enim puto christianum illum adduci tunc potuisse, ut in aram saliret concionis ergo, quippe aras et sacrificia detestabantur et exsufflabantur transeuntes tunc temporis Christiani. *Ric.*

(i) *Si pergami ad acuta.* Si pergami acutis et decretoriis armis tecum pugnare, non prolusoriis et hebetibus. *Ovid.*

Ponite jam gladios hebetes, pugnetur acutis. *SALM.*

(j) *Quingenariam promulsidem.* Lanceam quingentarum libr. argenti. Lanceam vocat Plinius quem hic Tertullianus promulsidem. Quantum est hodie eruditorum, promulsidem voluit esse ante cœnam aut gustationem. Sed omnis antiquitas semper hæc verbi pro vase ac lance usurpavit. *Ric.*

(k) *Nova scilicet sævitia delectato.* Hanc sævitiam notat Seneca, simul et historiam narrat, III de Ira, caput 40. Frægerat unus ex servis crystallinum: rapi eum Vedius jussit, nec vulgari quidem periturum morte, murænis objici jubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sævitia erat, etc. Plinius IX, 23. *Ric.*

(l) *Terrenæ bestię.* Terrenos pisces vocat Plinius, degentes in cavernis aquas habentibus. Rectissime coniecit, qui hæc in primo casu plurali a Septimio dici censuit, adeoque sequentia sic legenda, *exunguis et excornes* Plin. 12, 25: tanquam ad hæc feris terrarum non sufficientibus, et quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. *Ric.*

(m) *De piscibus placuit feras,* etc. Includere variis piscinis, Plinius, quas ingens piscina continebat. *Ric.*

(n) *Coactis alimentis.* Sic habent libri veteres; coactis alimentis, hoc est, objectis in pastum quæ animalium natura minime appeteret. *Ric.*

(o) *Nulli unius obsonium.* Sciunt rei nummarie veteris periti, singula sestertia mille sestertius nummos æquare: sed vel duo vel nemo illud scit, cum sestertii dicuntur, subintelligi nummos; cum sestertia, subaudiri pondo: sic unum sestertium pondo duas argenti libras cum semisse valebat, ut unus sestertius assis, duos asses et semissem, et sestertius pes et similia, sed sestertius nummus postea quatuor

poeticam. Nam, si ulla fuisset, ea utique de reliqua-
rum conditione excipienda fuerat, quam styli diver-
sitas ab omni confusione vindicabat. Illud etiam ob-
servandum, quod primam illam foeturam se rescidisse
ait Septimius, nec in vulgus exisse eam queritur;
ut jam credibile non sit ejus superfuisse quicquam
praeter ea quae ipse in secundam plenioram trans-
fudit. Transfuisse autem poetica si credimus, hoc etiam
fateamur necesse est sic disjectum fuisse poetam, ut
jam membra ejus inveniri nequeant ulla; imo, si
quid poeticum in praecclaris istis disputationibus nota-
bitur, qualis ea forte Ponti, quae praefationem se-
quitur, descriptio, ejus vestigium in totis quinque
Carminum libris non apparet. Postremo, quod omnem
adimat dubitationem, si prima foetura versus in
Marcionem fudit Septimius, eam cum rescidit, versus
ipse suos pessumdedit; et frustra quaerimus. Secun-
dam vero non fuisse poeticam tertia declarat, quam

A de secunda emendatione et amplificatione compositam
Septimius profitetur. Sic igitur absolvimus: Versus
istos qualescumque Tertulliani nomine fuisse a
Fabricio, sola manuscripti codicis nescio cujus
auctoritate adducto, inscriptos. Quod quam leve ac
frivolum haberi debeat, praesertim cum neminem
codicis illius notorem satis idoneum Fabricius dederit,
sciunt hujusmodi rerum periti, quorum manibus
versata quaesitissimi auctoris exemplaria vetera nihil
poeticum renuntiavere. Sed nec veterum scriptorum
quisquam inter poetas christianos Tertullianum con-
numeravit. Caeterum, haec poemata, quamvis inaequali
versificatore male depexa, non adeo spernimus, ut in
iis esse boni aliquid negemus: imo plerisque locis
utiliter cum Septimianis Marcionibus committi et
componi affirmamus. Itaque et hic conspici patimur
tanquam appendices. At quia certum nescimus
auctorem, damus nomen Incerti. ED. VENET.

LIBER PRIMUS.

DE DEO UNICO.

Adjecit istud titulo, brevis instar argumenti, sicuti etiam primi libri adversus Marcionem, Pamelius, qui solus totum hocce carmen adnotavit, opuscula ista metrica Tertulliano nec abjudicanda existimavit.

EDD.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI, EX IPSO TERTULLIANO, AD C
LIBRI QUINTI AUSPICIUM.

Primus erit referens inimici ex ordine verba,
Quae refuga illicite molitus protulit amens;
Hinc etiam carnis spes et victoria Christi,
Et species breviter falsarum dicta viarum.

Caeteram libros hos quinque qui primus inter poetarum
veterum ecclesiasticorum opera christiana in lucem
editit Georgius Fabricius, eos esse existimat (in
quo et ego non dissentio) quorum facit mentionem
Tertullianus initio libri primi adversus Marcionem
in haec verba: *Si quid retro gestum est nobis
ADVERSUS MARCIONEM, jam hinc viderit. Novam
rem adgredimur ex vetere. Primum opusculum quasi
properatum, pleniore postea compositione rescideram.* D
*Hanc quoque nondum exemplariis suffectam, fraude
tunc fratris dehinc apostatae amisi; qui forte de-
scripserat quaedam mendosissime, et exhibuit frequen-
tia. Quod ipsum de hoc opere verissimum cum Fa-
bricio confiteor; qui conqueritur, quot pene verba,
tot fuisse menda, quot versus, tot maculas, addens,
quamquam plurimos errores sustulerit et vestigiis an-
tiquae scriptionis (vides fuisse illi MS. exemplar a
Joanne Heroldo secum communicatum), tamen in
reliquiis, inquit, lector videbit quantum adhuc su-*

persit quod emendatione indigeat. In quo nos etiam
aliquid conatos ex adnotationibus nostris deprehen-
det lector, et eramus plusculum aliquid facturi, si
ad manum fuisset codex aliquis MS. Addit idem:
« Tertulliani hoc opus imperfectum esse, rem
declarare. Nam impetum suum, inquit, secutus,
donec emendationis tempus daretur, multa contra
praeccepta metrica fecit; quorum aliqua excusatio-
nem temporis habent, aliqua possunt excusari
grammaticorum figuris; aliqua festinationi auctoris
tribuenda sunt, qui cogitaverit opus suum quasi
delineatum sub incudem, ut dicitur, revocare.
Qualia sunt quod casuram libenter facit, item quod
ablativum primae declinationis corripit, item quod
collisionibus non usitatis indulget. Imitandi itaque
gratia non proponuntur haec carmina, sed agno-
scendi propter pietatem, quae in isto viro singularis
et gravis fuit, et studium quod in res sacras ad
doctrinam universae posteritatis collocavit. » Haec:
enus ille. Si quis licentiam poetarum veterum chri-
stianorum, atque adeo auctoris nostri desideret
nosse exactius, legat Vener. Bedae librum *de Arte
metrica*. PAM.

CAPUT PRIMUM.

Impietas profunda mali (a), mens invida vitæ,
Seductos homines spe postquam cepit inani,

COMMENTARIUS.

CAP. I. — (a) *Impietas profunda mali, mens invida
vitæ, etc.* Caput hoc inscripsimus: *De prima hominis
seductione, deinde et ad idololatram per diabolum;*

tum enim more Tertullianico *malum* appellat. Castiga-
vimus vero paulo post *posse videre*, pro *videri*.